

Almanca Yazılmış Çocuk Kitaplarında Türk İmajı: “Hatschi Bratschis Luftballon” Örneği

Emrah İstek^{1*} , Gülşen İstek^{2*}

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı, Türkiye

² Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Siirt, Türkiye

Öz

Din ve tarih içerikli birçok Almanca çocuk kitabında, Türkler ve Müslümanlar, genellikle olumsuz bir figür olarak tanıtılmıştır. Çocuklara yönelik yazılan bu eserlerde, Türk kavramı, Osmanlı akınları ve devşirme sistemi üzerinden yorumlanarak çocuk ve gençlerin zihinlerinde, Türkleri kötüleme, ötekileştirme (Müslüman/Hristiyan; Doğulu/Batılı), onlardan nefret ettirme şeklinde yer almış olduğu görülmektedir. Ayrıca korkunç ve canavar bir Türk portresi çizilerek, Almanca da “Türkenfurcht” olarak ifade edilen “Türk korkusu” pekiştirilmiştir. Bu çalışma, öncelikle Avusturya Macaristan İmparatorluğu’nun hâkimiyet sahasında yayımlanan Almanca kaynaklarda Türk algısının nasıl olduğunu anlamaya yöneliktir. Zikredilen eserlerde Türk kelimesi; “Müslüman”, “Doğulu” yani “Avrupalı olmayan”ı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu eserlerde Türk’e karşı geliştirilen yaklaşımın tarihsel geçmişi ortaya konularak, bu sürecin en son örneklerinden birisi olan ve Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında Viyana’da yazılan bir çocuk kitabı olan “Hatschi Bratschis Luftballon” adlı eserdeki Türk imajı etraflıca irdelenmiş ve kitabın farklı dönemlerdeki basımları mukayese edilmiştir. Böylece eserin, kapak resminden içeriğine kadar pek çok hususta Türk imajındaki değişim incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Devleti, Türk Korkusu, Devşirme, Hatschi Bratschi.

Turkish Image in German Written Children's Books: "Hatschi Bratschis Luftballon" Sample

Abstract

In many German children's books with religious and historical content, Turks and Muslims are often introduced as a negative figure. In these works, the Turkish concept has been interpreted through the Ottoman invasions and the Devşirme system. However, in the minds of children and young people, the Turks have been provided with deterrence, othering (Muslim / Christian, Oriental / Western) and hatred. In addition, terrible and monstrous Turkish portraits are drawn,

Makale Bilgileri /
Article Info:

Gönderim / Received:
01.12.2018
Kabul / Accepted:
08.05.2019

* Sorumlu Yazarlar /
Corresponding Authors:

¹ Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi,
Ağrı, Türkiye
eistik@agri.edu.tr
² Siirt Üniversitesi,
Siirt, Türkiye
vuslat80@hotmail.com

Atf için / To cite this article:

İstek, E., ve İstek, G. (2019). Almanca yazılmış çocuk kitaplarında Türk imajı: “Hatschi Bratschis Luftballon” örneği. *Curr Res Soc Sci*, 5(1), 61-82. doi: 10.30613/curesosc.490977

Bağlantı için / To link to this article:

<http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.490977>

and the "fear of Turk", which is expressed as "Türkenfurcht" in German, is reinforced. This study is primarily concerned with the Turkish sense of German origins published under the domination of the Austro-Hungarian Empire. In the mentioned works, the word of "Turk" is used as "Muslim", "Eastern" to mean "non-European". In addition to the Turkish image in these works, it is evaluated how the Turkish concept is handled in the visual children's book "Hatschi Bratschis Luftballon". Different editions of the book at different times are compared with each other. Thus the change in the attitudes against Turkish is studied from the cover image of the book to the content itself.

Keywords: Islamic History, Ottoman Empire, Turkphobia, Devsirme, Hatschi Bratschi.

Giriş

Haçlı Savaşları sırasında Türkleri yakından tanıma şansı bulan Avrupalı Devletler, Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u muhasara altına alması ile şaşkına dönmüş ve 1396 yılında Türklerle karşı Niğbolu Haçlı Seferini düzenlemişlerdir. Bütün bu hadiselere rağmen Türkler, henüz Avrupa'da korkutucu bir düşman olarak değil, önlem alınması gereken bir düşman olarak görülmüştür. Ancak 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi Avrupa'da büyük bir yankı uyandırmış ve Türkler "zalim, korkunç, acımasız ve yenilemez" bir düşman olarak tasvir edilmeye başlanmıştır. Avrupa'da oluşan bu duygu Almancada "Türkenfurcht"ⁱ olarak adlandırılmış ve böylelikle "Türk korkusu" Avrupa'nın gündemine girmiştir. Nitekim başta Papalık olmak üzere Avrupalı Devletler, Türklerin o yıl içinde kendilerine saldırıp saldırmayacağı hususunda korkuyla karışık önlemler almaya başlamıştır. Kanuni döneminde Avrupa'dan fetihlerin artması ve özellikle Rodos'un Türklerin hâkimiyetine girmesi, 16.yüzyılda kilisede ve Martin Luther'in söylemlerinde Türkler aleyhine vaazlar yapılmasına ve bunun yanı sıra birçok kitap yazılmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Devşirme sistemi eserlerde bir hayli fazla yer tutmuş ve bunun üzerinden Türkler "çocuk katili, çocuk kaçıran ve çocukları şişe geçiren" şeklinde aktarılmıştır.

Türklerin ardı ardına yaptıkları fetihlerin etkisiyle Türk kavramının, kötünün temsili olarak çocuk kitaplarına da girdiği görülmektedir. Nitekim Avrupa'daki Türk korkusu o kadar büyümüştür ki, sonraki dönemlerde yazılan çocuk kitaplarında, Osmanlı akınları ve devşirme sistemi, bu olumsuz imajın alt yapısı olarak kullanılmıştır. Alman dilinde yazılmış birçok çocuk kitabında -özellikle bu kitap din ve tarih alanında kaleme alınmış ise- Türkler olumsuz bir figür olarak işlenmiştir. Bu durum XIX. yüzyılda yoğunluk kazanan oryantalist yaklaşımın farklı bir tezahürü olsa gerektir. Zira oryantalistler fikri anlamda tarafgir bir "Doğu" portresi çizerken,ⁱⁱ resimlerle beraber sunulan çocuklar için hazırlanmış eserler bir bakıma bu düşüncelerin alt yapısını oluşturmuştur.

Bu çalışmada, öncelikle, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hâkimiyet sahasında yazılan Almanca kaynaklarda "Türk imajı nasıldı?" veya "Türklerden nasıl bahsediliyor?" sorusu, geniş bir eser yelpazesinden faydalanılarak cevaplanmaya çalışılmıştır. Söz konusu eserlerde "Türk/Müslüman"a karşı geliştirilen yaklaşımların tarihsel geçmişi ortaya konulmuş, 20. yüzyıla ait bir çocuk kitabı olan "Hatschi Bratschis Luftballon"ⁱⁱⁱ adlı eserdeki Türk imajı etraflıca irdelenmiş ve kitabın farklı dönemlerdeki baskıları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma dönemsel olarak hangi sebeplerle bu konunun işlendiğini ortaya koymasından önem arz etmektedir.

Bu makalede sıkça kullanılan "Türk" kelimesi bilhassa Batılı seyyah ve yazarların yüzyıllar öncesinden yükledikleri anlam çerçevesinde değerlendirilmiştir. Öyle ki bu bağlamdaki "Türk" tanımlaması sadece bir ırkı ifade etmez. Aksine Avrupalılar için Türk kelimesi; "Müslüman", "Doğulu" yani "Avrupalı olmayan"ı asırlar boyunca tek başına karşılayan bir tanımlamadır.

1. Almanca Eserlerde Türkler ve Osmanlı Devleti

Bir Avrupalı tarihçinin kendi devletinin tarihini Osmanlı Devletine ve Türklerle değinmeden yazması mümkün değildir. Bu sebeple birçok

alandaki Türk/Osmanlı kavramlarının Avrupa kaynaklarında farklı şekillerde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Türk kavramı, söz konusu kaynakların önemli bir bölümünü oluşturan Almanca eserlerde de -Roma German İmparatorluğu'ndan, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na kadar Osmanlı Devleti ile yüzyıllarca süren ilişkilerin bir yansıması olarak sıkça irdelenen bir meseledir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen tarihi süreç, arşiv belgelerine, müstakil yazılmış eserlere, gazete ve mecmualara, masallara, destanlara, ninnilere ve bu çalışmanın konusu olan Alman dilindeki çocuk kitaplarına konu olmuştur.

Bir kısım Almanca eserlerde Osmanlı Devleti'nin tarihi sadece ana hatlarıyla aktarılmışken, bazılarında ise olumsuz söylemlerle beraber detaylı bir tarih anlayışı ön plana çıkmaktadır. Georg Ludwig Jerrer tarafından kaleme alınan "Çocuklar için Dünya Tarihi" adlı eserde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu şu cümlelerle özetlenmektedir:

1300'lü yıllarda Kayser I. Albrecht'in iktidarda olduğu dönemde Küçük Asya'da emirleri Osman veya Othmann olan ve eski Türk İmparatorluğunun devamı niteliğinde yeni bir Osmanlı Devleti kuruldu. Türkler kısa zamanda güçlendi ve 1360 yıllarında Avrupa kapılarına dayandı ve fetihlere başladı. Edirne şehri onların elindeydi... ve Konstantinopol'i de almak için uğraşıyorlardı... Ve II. Muhamed (Fatih Sultan Mehmed) zamanında 1453 yılında Konstantinopol'i, Mora'yı, Bosna'yı, Eflak'ı ve Kırım'ı aldılar ve Yunan İmparatorluğu'nu yıktılar. (Jerrer, 1840, s. 267-268)^{iv}

Bu tarz genel anlatımlar her zaman tercih edilen bir durum değildir. Zira bazı eserlerde taraflı bir politika güdülerek gerçekleri çarpıtan ve Türkleri Hıristiyan dünyasında karalayan ifadelere yer verilmiştir. Çocuk kitapların da bu durumdan nasibini aldığı görülür. Osmanlı'nın Batı'da genişlemeye başlaması, özellikle İstanbul'un fethi, Hıristiyan dünyası için bir milat olmuş, bunun bir sonucu olarak Osmanlı'nın Balkanlar ve Avrupa'daki fetihleri dramatize edilmiş, hatta yalan olarak nitelendirilebilecek abartmalarla

aktarılmıştır. Osmanlı akıncılarından bahseden bir eserde Türklerin 1480 yılının 7 Ağustos'unda, Avusturya'nın Kaernten eyaletindeki Pels, Allerheiligen, Schönberg, St. Peter in der Gaal, Maria Buch bei Judenburg, Obdach, Weißkirchen, Baumkirchen, Feistritz bei Knittelfeld, Kraubath, St. Michael in der Obersteiermark, Traboch, Mautern ve diğer bazı yerlerde yaptıkları baskınlara değinilmiş ve Türklerin fetih politikaları çerçevesinde, çocukları öldürecek kadar barbarca bir tutum içerisinde oldukları şu sözlerle aktarılmıştır:

dy kindlpettern mitsambt den kindern aus den petten genomen und verfyrt, dy swangern frawn ettlich yn dem heer erst geperdt und auf dem weg der vannkhnus (Gefangenschaft?) und dy turkhn haben von den frawn dy kinder denomen und getött und über dy zewn aus geworfen... (yaşına dahi girmemiş olan çocuklar anneleriyle birlikte yataklarından alındı ve birçok hamile kadın önce orduya taşındı ve tutuklu halde yaptıkları yolculukta Türkler, kadınlardan çocuklarını aldı, onları öldürdü ve çocukları çitlerin üzerine attı...)^v

İslam hukukunda sadece savaşa katılmaktan dolayı bir savaşçı idam edilemez ve süt emen çocuk annesinden alınamaz. İslam ahlakı, esirleri üzen davranışları bile hoş görmemiştir (Tahiroğlu, 1981, s. 1-4). İslam'ın gereği olan bu kuralların Osmanlı askerleri tarafından tamamen uygulandığını iddia etmek doğru olmaz. 1480 yılında Avusturya topraklarına akıncıların düzenledikleri seferleri ve bu bölgelerde yapılan yağmaları İbn Kemal'in eserinde bulmak mümkündür. İbn-i Kemal, bu akınlar hakkında şunları yazmıştır: "...Mezkûr paşa (Davud Paşa) bu gazâda dahi dūr-ı guzâtı ma'mur idüb dar-ı bugât-ı yıkdı...; mâl-ı yağmayla havâliy-i Saray'ı mâlâmâl idüb ol ovayı toldurdı, esnâf-ı çârpây ve envâ'-ı üserayla etrâf-ı sahrâyı toldurdı (Söz konusu Paşa (Davud Paşa) bu gazada bile güzide gazileri sevindirip asilerin yurtlarını yıktı...; malları yağmalayarak sarayın çevresini mala boğdu, çeşitli hayvanlar ve esirlerle sarayın etrafını doldurdu)" (Kemalpaşazâde, 1991, s. 481-484). Görüldüğü üzere yakalanan insanlar esir edilmişlerdir. Almanca eserde iddia edildiği gibi

vahşice bir işkenceden geçirilmediği ancak etrafın talan edildiği ve mallarına el konulduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde yaşanan Arnavutluk akınlarına değinen Neşri de kimseye zarar verilmeden esir alınan insanlardan bahsetmektedir (Neşri, 2011, s. 329).

Bir kısım eserlerde de Türklere karşı yapılan zulümler üzerinde durulmaktadır. Örneğin Joseph Annegarn, “Katolik Gençler için Dünya Tarihi” adlı eserinde, Yunan isyanı döneminde Türklere karşı yapılan Rus mezalimini şu şekilde anlatmıştır: “Ruslar, Türklerin hâkimiyetindeki ancak kısa süre önce Yunanlıların hâkim olacağı Mora’da, kadınları, erkekleri ve çocukları öldürdüler. Öldürülen Türkleri buzların içine attılar ve daha sonra aç köpeklerini beslemek amacıyla onları buzlarından çıkardılar” (Annegarn, 1833, s. 176). İnsanın kanını donduracak cinsten olan bu ifadelerin dini içerikli bir kitapta yer alması, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilme gerektirmesinin yanı sıra, burada asıl üzerinde durulması gereken husus; Türklere ne kadar kötülük yapıldığından ziyade Rusların uygulamaları ile Türklerinkini karşılaştırmak olmalıdır. Zira eserin devam eden sayfasında, Rusların Türkleri katlettiğinin anlatıldığı paragrafın son cümlesi dikkatten kaçırılmaması gereken bir mukayesedir: “In ganz Europa stellte man bald die Russen in den Grausamkeit den Türcken gleich (Avrupa genelinde kısa bir zaman sonra Ruslar, acımasızlık noktasında Türklerle eşdeğer tutulmaya başlandı.)” bu ifadelerin, Rusların mezalimini anlatmaktan ziyade, Türklere biçilen “kötü rolü” kıyaslamak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Türklerin Yunan İsyânında nasıl davrandıkları, “Kız Okulları için Dünya Tarihi Ders Kitabı” adlı bir başka eserde şu cümlelerle anlatılmıştır:

Türkler, öncelikle bütün silahlı kişileri öldürdü, sonra savunmasız olan kimselere yöneldiler, kadınları ve çocukları katlettiler. Bu öldürmeler, yağmalamalar, yakmalar günlerce sürdü ve onların cesetlerini gömecek yer kalmadı... Sekiz aydan beri bu şehir sakin kalamadı ve Türkler kendilerine karşı olan bu isyanı unutmadı. Öncelikle bütün silahları

topladılar, öfkeli bir şekilde kadın, erkek, çocuk demeden insanları öldürdüler, kaçanları da vahşi hayvanlara av ettiler. Buradaki her şey zarar gördü ve harap oldu. Bazı kadınları ve çocukları bir eve kapattılar, uzun bir zaman boyunca onlar açlık ve korku içinde yaşadı ve en nihayetinde içindikilerle birlikte bu evi yaktılar (Nösselt, 1850, s. 463).

Bu anlatılanlara benzer bir hikâyeye de “Lüksemburg’dan Masallar” adlı kitapta geçmektedir. Bu masal kitabında; Türklerin Nittel kasabasındaki halkın büyük bir kısmını öldürdükten sonra, geri kalanları eski bir kiliseye kapattığı ve oradaki esirleri de aç ve susuz bıraktığı aktarılmıştır (Gonner, 2012, s. 1031. Marchen).

Yazarlar, Türkleri katil sürüsü, vahşi ve gaddar bir halk olarak göstermenin yanı sıra, Türklere karşı yapılan her şeyi çok büyük bir mükâfat olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin bir masal kitabında yaşanan olaylar, Türklerle bağlantı kurularak; “Bu durum bize daha fazla şan ve şeref kazandıracaktır, aynı Türklere karşı yapılan bir savaş gibi” (Kreutzwald, 2013, s. 118) ifadeleriyle tamamlanmıştır. Bazı masal kitaplarında ise aktarılan kahramanın ne kadar cesur ve savaşçı olduğunu anlatabilmek için “Türklere ve putperestlere karşı savaşan müthiş bir savaşçı” (Bechstein, 1855, s. 34) veya “Bir defasında kendi başına Türklere karşı savaştı ve kazandı” (Koch, 2014, s. 56) ifadeleriyle gençlerin bilinçaltına, Türklere karşı bir duruş sergilemek ve onları yenmek bir amaç olarak sunulmuştur. Türklerin putperestlerle aynı kefeye konulması da din temelli bir bakış açısının yerleştirilmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Nitekim Türklerin/Müslümanların dinsiz, putperest gibi sıfatlarla anılması benzer eserlerde^{vi} sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bunların dışında Türklerin adi suçlular olarak görüldüğü karakterler masallara konu olmuştur. 2006 yılında Jodocus Temme tarafından “Eski Alman Destanları, Ürpertici Masalları ve Korku Efsaneleri” (Alte deutsche Sagen, Grusel-Märchen & Horror-Legenden) adıyla derlenen eserde de Dük Bogislav’ın^{vii} Türklere karşı savaşan bir kahraman

olduğundan bahsedilirken hikâyedeki bir Türk ise ada soyguncusu/korsan veya hırsız olarak karakterize edilmiştir (Jodocus, 2016, s. 47).

Anlatılan hikâyelerin genelinde görüldüğü üzere kadınlar ve çocuklar ön plana çıkmaktadır. İnsanların yakılması, esirlere olan davranış, kadınların ve çocukların öldürülmesi Osmanlı Devleti'nin savaş geleneğiyle bağdaşmayan bir husustur. Bu duruma Osmanlı aleyhinde bakılsa dahi, kurguda bir mantık hatası ortaya çıkar. Zira Osmanlı Devleti'nde kölelik ve cariyelik kurumunun varlığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, esirler üzerinden kazanç elde etmek dururken, onların yakılması veya öldürülmesi mantığa terstir.^{viii}

Avusturya tarihini çocuklara anlatmak amacıyla kaleme alınan bir eserde de bahsedilen hususu doğrulayan ifadeler bulunmaktadır. Eserde; "1495 yılında Kayser Friedrich'in ölümünden sonra Türkler Almanya'ya girdi, Steiermark, Krain, Pettau ve Laibach bölgesine kadar yayıldılar, insanların bütün mal varlıklarını ve ayrıca çocuk yaşlı demeden birçok Hristiyanı da esir olarak beraberinde götürdüler" (Feldern-Rolf, 1841, s. 128) cümlesiyle bu durum aktarılmıştır. Başka bir çocuk kitabında da Richard adlı bir Almanın, Türklerin idaresi altında geçirdiği esaret hayatı işlenmiştir. Eserde, diğer esirlerle birlikte sarayın bahçesinde çalıştırılan Richard'ın, Sultan Süleyman'a karşı itaatsizlikte bulunan esir bir annenin çocuğuyla birlikte asılmasına şahitlik ettiği, Richard'ın sultanı bahçede gördüğü bir gün, azad etmesi için sultana yalvardığı, ancak 100 değnek cezasına çarptırıldığı aktarılmıştır. Ancak sonra yine sultan tarafından dindar biri olmasından dolayı azat edilmiştir (Schmidt, 1851, s. 11-13).

Türkler hakkında yazılanların haricinde görsel figür ve resimlerden de ziyadesiyle yararlandığı görülmektedir. Özellikle hikâye ve masal kitaplarında bulunan resimlerde, nargile, çarık, şalvar, kavuk, fes, hilal, ucu eğri kılıç^{ix} gibi Türkleri ve Müslümanları çağrıştıran semboller resimlerin detaylarına yerleştirilmiştir. Ek 1'deki resimde en arkada cami kubbesinin yer alması ve üstünde hilalin belirgin şekilde çizilmesi, sultanın elinde uzun bir tütün çubuğunun bulunması,

giydiği kıyafetler ve taşıdığı silahlar zikredilen hususu teyit etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin bütün dinlere karşı hoşgörülü olduğunu ve tebaasına oldukça iyi davrandığını aktaran Almanca eserler de mevcuttur. Nitekim bir eserde;

Sultanın korumasında yüz binlerce Yunan ve diğer Hristiyanlar yaşamaktadır ve onların büyük bir kısmı dini ibadetlerini bazı Hristiyan devletlerinde yaşayan soydaşlarından ve dindaşlarından daha rahat ve daha iyi yerine getirebilmektedirler. Kesinlikle Türklerin büyük bir kısmı sağlam ve iyi eğitilmiş, ağırbaşlı, ölçülü, sözlerine sadık ve affedicidir. Yardıma muhtaç insanlara karşı yardımseverdirler ve onların bu yardımseverliklerinden hayvanlar da nasibini almıştır. Müslüman olan bu millete muazzam bir hayranlık ve saygınlık gösterilmelidir. (Schröckh, Allgemeine Weltgeschichte für Kinder, Bd. II, 1780, s. 374)

Schröckh, bu eserinde, Osmanlı Devleti'nin Hristiyanlara karşı hoşgörüsünün Hz. Muhammed'in bir sünneti olduğunu vurgulamıştır. Her fetih sonrasında o bölgenin Hristiyan halkına "Din Hürriyeti" hususunda bir ferman verilmesinin de devletin genel politikalarından birisi olduğunu belirterek, Sultan II. Murad'ın Varna Savaşı'ndan sonra bu bölgede yaşayan Hristiyan halka böyle bir ferman^x vermesini örnek göstermiştir. (Schröckh, Allgemeine Weltgeschichte für Kinder, Bd. III-IV, 1784, s. 270) Satır aralarında Türklerle ilgili özellikle Doğu-Batı kavramları üzerinden bazı ince göndermeler olsa da bu eserde yukarıda zikredilen olumlu düşüncenin yansıtıldığı görülmektedir. Eserin yazıldığı bu dönemde Türklerin lehine bir yaklaşım sergilenmesi, Osmanlı-Avusturya arasındaki ilişkilerin Belgrad Antlaşması'ndan (1739) beri barış içinde geçmesiyle açıklanabilir.^{xi}

Çocuklar için hazırlanan ansiklopedilerde de "Türkler" maddesi, diğer eserlerdeki tasvirlerle benzerlik göstermektedir. Örneğin 1782 yılı basımlı bir çocuk ansiklopedisinde şu ifadeler yer almıştır: "Türklerin her biri Hristiyanlara karşı kesinlikle kabadır, ancak onlar savaşçı ve çok

cesurdur. Onlar dünyada büyük fetihlere imza attılar, mağlup ettikleri insanlara kötülük ve zulüm uyguladılar” (Pařízek, 1782, s. 83). Türklerle ilgili en hafif cümleler olarak nitelendirilecek bu ifadeler, yukarıda da zikredildiği gibi barış döneminde yazılan ve yumuşatılarak çocukların bilinçaltlarına yerleştirilen düşüncelerdir.

Alman coğrafyasında^{xii} Türklerle yapılan savaşlar, dilden dile kulaktan kulağa aktarılan ve destansı bir görünüm kazandırılan masallara dönüşmüştür. Bu bağlamda, Alman yazar Hayne tarafından kaleme alınan “Türklerin Savaş Sanatı Üzerine Bir İnceleme: Onların Masalları, Efsaneleri, Savaşları ve Kuşatmaları” (Abhandlung über die Kriegskunst der Türken: von ihren Maerchen, Laegern, Schlachten und Belagerungen) adlı eserde hem Osmanlı hâkimiyetindeki toplulukların hikâyesi, hem de Osmanlı Devleti’nin Macaristan toprakları için yaptığı seferlerdeki savaş stratejileri anlatılmıştır.^{xiii} Kitabın hemen başında; “Türklerle ilgili çok fazla eser veren yazar var, ancak onları ayrıntılı olarak anlatan eser oldukça azdır” (Hayne, 1788, s. III) denilerek daha ilk satırlarda esere karşı bir merak uyandırılmıştır. İlerleyen satırlarda Hayne’nin;

Birçok kişi Türkleri çok iyi araştırmadığı için onları barbar bilir. Onların tarihini dikkatlice okuduğunuzda onların, bizim onlara karşı savaşta yaptığımız şeylerden bize daha azını yaptıklarını göreceksiniz. Ayrıca Türklerin Hıristiyanlara karşı oldukça kaba davrandığı ve birçok yeri yakıp yıktığına dair bir ön yargı var. Ancak onları tanıdıka Hıristiyan halka karşı nasıl insancıl davrandıklarını göreceksiniz (Hayne, 1788, s. IX).

ifadeleriyle Türklerle karşı olumlu bir yaklaşım sergilenmiştir.

Çocuklar için hazırlanan tarih kitaplarından bazılarının içeriğinde tarihi olaylar dualarla beraber verilmiştir. Bu kitaplar çocukların ruh dünyasına hitap ettiğinden, duaların satır aralarında Müslüman kimliği ön plana çıkartılarak ve bunu Haçlı savaşlarına bağlayarak bir algı ve bilinç oluşturulması amaçlanmıştır. Söz konusu kitaplardan birinde, Türklerle olan düşmanlığın

Kudüs’e bağlanması, meselenin sadece bir ırka mensubiyetten kaynaklanan Türk düşmanlığından ziyade, “Müslüman/Türk” düşmanlığı olduğunu ortaya koymaktadır. “Çocuklar, kendinize gelin ve dua edin. Tanrı bizi dehşet verici şeylerden korusun... Türkler, Kudüs’ü fethetmeleri yüzünden yenilemediler. Kudüs fethedildi, ancak Haçlılar çevresindeki bütün düşmanlara ve özellikle Mısır’da bulunan Halife’ye karşı korku saldılar”. (Gottfried, 1833, s. 371) Türklerle karşı ilk mücadelenin Haçlı Savaşları sırasında başladığına dair bazı okul kitaplarında da bilgiler mevcuttur. 1099’daki Haçlı seferini anlatan bir eserde; “...Hıristiyanların Türklerle karşı ilk mücadelesidir bu! 7 saat süren bu kanlı savaşta duvarlar “Tanrım bize yardım et!”, “Tanrım sana muhtacız” sesleriyle çınılıyordu” (Welter, 1854, s. 155) şeklinde dramatize edilerek aktarılan savaş sahnesi ile çocukların hem Türklerle hem de Müslümanlara olan nefreti körüklenmektedir.

2. Hatschi Bratschis Luftballon

Alman kaynaklarında oluşturulmaya çalışılan “zalim Türk” imajı ve kökeninde yatan Türk düşmanlığını çocukların bilinçaltına yerleştirme amacı taşıyan en bariz örneklerden birisi, Franz Karl Ginzkey^{xiv} tarafından 1904 yılında yazılan “Hatschi Bratschis Luftballon (Hatschi Bratschi’nin Hava Balonu)” adlı çocuk kitabıdır. 20. yüzyılın başına kadar Türkler hakkında görüldüğü üzere birçok olumsuz yaklaşım sergilenmiştir. Korkulan bir “Türk/Müslüman” kavramı çocuklara enjekte edilmiş ve bu algı canlı tutulmuştur. Ancak çocuklar için kaleme alınan teorik bir bilgi görsel bir malzemeyle verilen bilginin yerini tutmaz. Ginzkey’in kitabına kadarki eserlerde “Türk imajı” görsel karakterler kullanılmadan verilmiştir. Ginzkey ise o zamana kadarki tarih kitabı, seyahatname, ansiklopedi vs. eserlerde tasvir edilen “Türk”ü, resme dökerek çocukların hafızalarından silinmeyecek bir karaktere büründürmüş oldu. Bundan dolayı Hatschi Bratschi Luftballon adlı çocuk kitabı, hikâye kurgusunun yanı sıra, görsel olarak Türk düşmanlığı içeren birçok resim bulundurması nedeniyle de diğer çocuk kitaplarından farklılık gösterir.

Bu kitapta işlenen ana tema Osmanlı Devleti'nin Devşirme sistemidir.^{xv} Hatschi Bratschi kendisine ait bir balonla diyar diyar dolaşarak devşirmek üzere çocuk çalan kötü bir Türk karakteri olarak işlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin, hâkimiyetinde olmayan bir coğrafyadan bir çocuk devşirmesi söz konusu değilken ve Alman çocukların devşirildiğine dair kaynaklarda somut bir bilgi yokken; kitaptaki Devşirme emini/sürücüsü yerine konulan Hatschi Bratschi'nin, Alman topraklarında Alman bir çocuğu kaçırmayı ayrıca dikkat edilmesi gereken bir konudur. Önceki bölümde değinilen eserlerdeki Türk imajı özellikle Osmanlı akıncılarının yağmaları üzerine kurgulanmış bir resim sunarken, Ginzkey'in çocuk kitabında bu kurgunun devşirme sistemi üzerine temellendirildiği aşikârdır.

Annesinin sözünü dinlemeyerek dışarıda tek başına oynayan Fritz adlı bir çocuk üzerinden kurgulanan hikâye, Fritz'in "*Türk bir çocuk hırsızı*" ile olan mücadelesi ve Doğu Ülkesine/Türkiye'ye olan yolculuğundan bahsetmektedir.

Söz konusu kitap, basımından bir yıl sonra Viyana'da yayınlanan Neues Wiener Tagblatt adlı gazetede şu sözlerle tanıtılmıştır:

Gerçi Noel Bayramı için geçti ama yıl boyunca çocuklarımıza hediye edebileceğiniz ve onların hoşuna gidecek bir çocuk kitabı tavsiye ediyoruz. Franz Karl Kinzky tarafından çocuklar için 'Hatschi Bratschi Luftballon' yazılan bu edebi eserde, Fritz'in maceraları tasvir edilmiştir. Annesinin uyarılarına rağmen çimenlerin üzerinde koşan Fritz'i, Hatschi Bratschi adında kötü bir Türk balonuyla kaçırmaktadır. Hatschi Bratschi balondan düşer ve Fritz yalnız başına Türk Ülkesine yolculuk yapar. Kitaptaki hikâye akıcı bir dille, sevimli ve cana yakın olarak kaleme alınmıştır. (Neues Wiener Tagblatt, 1905, s. 42)

Gazetede bu kitap tanıtımında kullanılan ifadelerden de anlaşıldığı üzere, söz konusu eserin çocuklara hediye edilmesi tavsiye edilmiş ve Hatschi Bratschi doğrudan "kötü Türk" olarak nitelendirilmiştir.

İlk defa 1904 yılında basılan kitap, son baskısı olan 1968 yılına kadar farklı kapak tasarımı ve farklı resimlerle çocuklara ulaştırılmıştır (Ek 2).^{xvi} Hemen her resimde Türkleri ifade eden "*nargile, hilal, sakal, fes, kavuk*" gibi semboller kullanılmıştır. Kitabın ilerleyen basımlarında politik nedenlerden olsa gerektir ki, daha önce "Türke" olarak adlandırılan şahıs sonraki basımlarda "Zauberer" (büyücü) olarak değiştirilmiş, bu şahsın çocukları kaçırdığı yer ise "Türkenland" (Türklerin Ülkesi) yerine "Morgenland" (Doğu Ülkesi) olarak yazılmıştır. Ayrıca kapakta kullanılan Hatschi Bratschi karakterinin resminin, kitabın kaleme alındığı dönemde Viyana'da basılan bazı gazetelerdeki karikatürlerden esinlenilerek oluşturulduğu düşünülmektedir. Nitekim 19 Aralık 1903 tarihinde yayınlanan Kikeriki gazetesindeki Sultan Abdülhamid Han'ın karikatürü ile Hatschi Bratschi'nin resminin neredeyse aynı olduğu görülmektedir (Ek 3).

1960 tarihli baskıda (Ek 4) Hatschi Bratschi olarak nitelendirilen kişi, insandan ziyade korkunç bir canavar olarak karakterize edilmektedir.^{xvii} Bu zamana kadar bu tipte görsellerle okuyucuya ulaştırılan eser hakkında, bu tarihten itibaren ciddi tartışmalar başlamış ve kitap, çocukları korkutmasından dolayı pedagojik açıdan uygun bulunmamıştır. Ayrıca kitabın Türklerin ve siyahî Afrikalıların entegrasyonunu zorlaştırdığı iddia edilmiştir. Ancak kitabın edebi anlamda başarılı olmasından dolayı daha önce bahsedildiği üzere, sadece bazı kelimeler yumuşatılarak 1968'de tekrar yayımlanmasına rağmen,^{xviii} günümüzde dahi bazı yazarların, 1968 yılından önceki basımlardan alıntı yapması, söz konusu kelime değişikliklerinin bir işe yaramadığını ortaya koymaktadır. Şiir şeklinde yazılan bu hikâye günümüzde de çocuk şarkısı olarak dijital ortamda popülerliğini korumaktadır.^{xix} Eserin hâlihazırda dilden dile dolaşması Osmanlı aleyhine yazılan şiirlerin, ağıtların, hikâyelerin, destanların ve şarkıların nesilden nesile nasıl aktarıldığını ve Avrupa'daki Türk karşıtlığı ve düşmanlığının nasıl körüklendiğini göstermesi açısından önemlidir. Hatta bu yaklaşımın Avrupa dışına da taşındığı

görülmektedir; 2010 yılında Avusturyalı eğitimciler tarafından Guatemala'daki bir okulda Hatschi Bratschi Luftballon kitabının resim ve karakterlerinin çocuklara çizdirilmesi suretiyle bir tiyatro ve sergi programı düzenlenmiştir.^{xx} Çocukların tek tek fotoğraf çektiikleri serginin tam ortasında, en göze çarpan tablonun hapsedilmiş mutsuz çocukların olduğu camiye veya Osmanlı sarayına benzetilmiş olan bir yapıyı içermesi de oldukça dikkat çekici bir durumdur.^{xxi} Burada özellikle belirtilmesi gereken diğer bir husus, bu çocukların haritadan yerlerini dahi gösteremeyecekleri İslam coğrafyasına ve kimliğine karşı bilinçaltılarında olumsuz bir algının yerleştirilmesidir.

2.1. Hatschi Bratschi Kitabında Resmedilen Unsurlar ve Kitabın Tahlili

Bu çalışmada söz konusu kitabın 1968 yılı basımı ele alınmış ve eser Viyana Şehir Kütüphanesi'nden temin edilmiştir. Ancak yapılan bazı araştırmalar sonucunda bir önceki baskısına da^{xxii} eski ve yeni baskıda nelerin değiştiğini görebilmek amacıyla yer verilmiştir.

Kitaba ismini veren “Hadschi Bratschi” karakterine verilen isim doğrudan olumsuz bir çağrışım yapmamaktadır. Ancak bu eserin ilham aldığı karakterin çok geniş bir geçmişi olduğu kanısına varılmıştır. Hatschi Bratschi ismine benzeyen ve halen ninnilerde ve dijital ortamlarda seslendirilen karakterin aslı “Hatschi Bumbeidschi”, okunuşu itibariyle “Hacı Bombacı” veya daha doğru bir tamlamayla “Bombacı Hacı”^{xxiii} olduğu düşünülmektedir. Günümüzde popülerliğini yitirmeyen hikayedeki kahraman için kullanılan orijinal ifadeler aşağıdaki gibidir:

*“Da Heidschi Bumbeidschi is kummen
Ve Hacı Bombacı geldi*

*Und hat mir mein Büaberl mitg'nummen
Küçük oğlancığımı götürdü*

*Er hat mir's mitgnummen Und hat's neamma
'bracht”^{xxiv}*

(Onu) götürdü ve geri de getirmedi

Söz konusu Hatschi Bratschi ismi ise Hadschi Bumbeidschi'nin biraz daha yumuşatılmış halidir. Bratschi kelimesinin Almandaki “braten (yakmak)” kelimesiyle benzerliği de gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumda bahsi geçen bu kitaptaki karakter “Yakan/Kızartan Hacı” şeklinde anlaşılmalıdır. Aslında bir devşirme eminini/sürücüsü^{xxv} tasvir etmek amacıyla oluşturulan “Yakan Hacı”, bindiği balonu ile diyar diyar gezerek eline geçirdiği çocukları kaçırmaktadır. Görünüşü itibariyle hayli gaddar bir canavar ve barbar görünümlü bir çocuk hırsız olarak çizilen bu karakter, şüphe götürmeyecek şekilde Doğulu/Müslüman bir Türk'ü tasvir etmektedir.

Hikâye, Fritz adlı bir çocuğun Avusturya'nın bir köyünde ailesi ile mutlu bir şekilde evinin bahçesinde oynarken başlar. Fritz karakteri tasvir edilirken çocuk, sarışın, renkli gözlü ve Avusturya geleneksel kıyafetleri giydirilmiş bir şekilde resmedilmiştir (Ek 5). Ancak aynı durum 1960 yılı basımında yer almamaktadır (Ek 6). Zira 1960 basımında Fritz gündelik kıyafetler içerisinde resmedilmiştir. Bunun sebebi son basımda karakteristik Avusturya giyim tarzı ve kültürünü yansıtmak olmalıdır.

*“(Küçük Fritz) Annesinin sözlerine dikkat etmedi,
Yemyeşil çayırlarda koşmaya da devam etti.*

*Orada da büyük otların arasında ve etrafında
zıplıyordu*

*Ve o hiçbir şeyi umursamadan mutlu oluyordu”
(Ginzkey, 1968, s. 1)^{xxvi}*

Yukarıdaki dizelerle başlayan hikâyede mutlu bir çocuk görüntüsü verilmektedir. Ancak annenin ısrarla çocuğuna dışarı çıkmamasını tembihlemesi, sürekli tekrarlanan tehlikeli bir duruma işaret niteliğindedir. Sonraki sayfada çocuğun neden tembihlendiği şu dizelerden anlaşılır:

...

Bu kırmızı uçan bir balon

İçinde de elinde nargilesi olan biri var,

Bu Şark ülkesinden gelen bir büyücü^{xxvii}

Onun adı kötü Hatschi Bratschi,

Küçük çocukları yakalar ve onları ısırır.*Küçük Fritz, Küçük Fritz, kaç ordan,**Yoksa balona yakalanacaksın!**Ahhh, Hatschi Bratschi onu yakaladı!*

...

*O, parmağını tehditle salladı ve şöyle dedi:****Benimle Şark Ülkesine geliyorsun^{xxviii}******Bağırman ve ağlaman nafle,****Tepinmeyi de bırak! (Ginzkey, 1968, s. 2-3).*

Fritz'i "Şark Ülkesi'ne" götürmek isteyen Hatschi Bratschi sert, kötü davranan, şaka yapmayan, acıması olmayan ve çocukları ısırır^{xxix} bir karakter olarak tasvir edilmiştir.

1960 yılı basımında^{xxx} Türkleri anlatan sembollere daha fazla rastlanmaktadır. Örneğin, uçan balonun altında bir hilalin bulunması, Hatschi Bratschi isimli kişinin Türk kavuğu taşıması, elinde çubuk (tütün içmek için) bulunması ve doğan burun (Osmanlı hanedanlığı üyelerinin karakteristik bir fiziki özelliği) görünümü ile çizilmesi söz konusu hususu desteklemektedir (Ek 7, 8). Hâlbuki 1968 yılı basımında oldukça masumane ifade ve sembollere yer verildiği görülmekle beraber tütün çubuğu hala ağızındadır (Ek 8).

Çocuk arama peşine düşen Hatschi Bratschi çocuk bulma hırsının bir sonucu olarak balonundan düşmüştür. (Ginzkey, 1968, s. 4-5) Resimlerde de görüldüğü üzere (Ek 9) Hatschi Bratschi'nin kuyuya tepetaklak düşerken, onun arkasından kendisini takip eden eşyaları da (çarık, nargile, kavuk) bir çöküşü temsil edercesine tasvir edilmiştir. Osmanlı ve Türkleri çağrıştıran bu semboller 1968 yılı basımında çıkartılmıştır. Ne bir hilal, çarık, şalvar veya kavuk ne de bir nargile resimde görülmektedir (Ek 10).

Fritz'in uçan balonla yolculuğu Alp Dağları ve İtalya üzerinden devam eder. (Ginzkey, 1968, s. 12-15) Bu yolculuk, hikâyede oldukça canlı ve güzel renklerle resmedilmiş ve aslında onun ne kadar güzel bir vatana^{xxxi} sahip olduğu anlatılmak istenmiştir.

Fritz, İtalya'dan sonra ilk kez, kuğuya benzettiği bir vapur görmüş ve deniz üzerindeki

yolculuğunda büyük bir balık yakalayarak karnını doyurmaktadır. (Ginzkey, 1968, s. 16-17) Daha sonra hurma ağaçlarının üstünde kısa bir mola veren çocuk, şapkasını hurmalarla doldurur. Ancak burada maymunların olması ve onların ağaca çıkarak Fritz'i yakalamak istemeleri Fritz'in buradan hızlıca uzaklaşmasına neden olur. (Ginzkey, 1968, s. 18-19) Çocuğu yakalamaya çalışan maymunlar için "türkisch" kelimesinin özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Almanca da "Türkçe, Türki veya Türke özgü" anlamında kullanılan "türkisch" kelimesinden tek bir harfle ayrılan bu kelime, "hain, kötü, fena, tehlikeli, sinsî ve şeytani" anlamlarına gelmektedir. Bu anlamlar için onlarca kelime varken Türkleri çağrıştıracak bu kelimenin kullanılması dikkat çekicidir. 1968 basımındaki maymun benzetmeleri, daha eski baskılarda "maymunlar gibi tırmanan yamyamlar (Kommen schon die Menschenfresser/ .../Kletternd nach der Affen Weise)" şeklinde verilmiştir. Türkleri çocuk hırsızı olarak nitelendiren yazarın, -birçok Avrupalı gibi- gelişmemiş bir kıta olarak gördüğü Afrika ve kıta insanlarını da yamyama benzetmesi ve bunu çocuklara aşılama çabası vahametinin boyutlarını ortaya koymaktadır.

Okyanus boyunca seyahat eden Fritz, açık denizlerin üzerinden yabancı kıyılara, sakin ve boş şehirlere ve oradan da çöllerine uğramıştır. Nihayetinde gece ve rüzgâr, çölün üzerinden onu "Türklerin Ülkesine"^{xxxii} getirmiştir. (Ginzkey, 1968, s. 20-21).

Hikâyenin bundan sonraki kısmı Türklerin ülkesinin nasıl olduğu ve çocuklara nasıl aktarıldığı ile ilgilidir. Hikâyede kötü kahraman olan Hatschi Bratschi de burada yeniden zikredilir:

*Orada Hatschi Bratschi'nin evi var.****Esir edilen çocuklar onlar, bağırırlar,****Hatschi Bratschi onları buraya kapatmış****Onlar uzun zamandır burada aç kalmış.****Uçan balon evin önünde duruyor,**Küçük Fritz balondan dışarı çıkıyor.**Hizmetkârlar diz çöküyor, (Ek 11)*

*Artık onların efendisi Fritz oluyor.
O büyük bir vakarla kapıya doğru gidiyor,
Muhafızlar ona korkuyla bakıyorlar.
Peki, çocuklar, çıkın dışarı,
Hepimiz eve gidiyoruz artık!”
Çocuklar şimdi özgür kaldı, Yuhuuu!
Etrafında hizmetçiler, ona hizmet ediyor.(Ek
12, 13)
Ve Herkes de bu durumdan çok mutlu oluyor.
Onlar da büyük bir felaketten kurtuldu,
Hatschi Bratschi artık bir daha gelmedi.
(Ginzkey, 1968, s. 22-23)*

Hikâyenin bu kısmında “herkes bu durumdan memnun oluyor” ifadesiyle, hem “hapiste” olan çocuklar hem de onlara hizmet eden Osmanlı sarayındaki bir kısmı Afrika kökenli olan hizmetçiler (kullar) kast edilmektedir. Hatschi Bratschi’nin ölmesi ve Fritz’in bir kahraman gibi gelerek esaret altındaki çocukları Türk ülkesinden kurtarması Osmanlı Devleti’ne yapılan bir göndermedir. Bu durum ayrıca, eserin yazıldığı 1904 yılında Osmanlı’nın bir çöküşe doğru gitmesinden dolayı devlete bağlı olan tebaanın Osmanlı’dan kurtulması gerektiği yönünde bir algı oluşturma çabasıdır. Nitekim 1782 yılında çocuklar için kaleme alınmış bir tarih kitabında geçen, “Araplar Türklerden kendi egemenliklerini koparıp aldıkları zaman, eski muhteşem günlerine geri döneceklerdir. Böylelikle onlar yeni bir dönem açarak çobanlarını alt edeceklerdir” (Pařízek, 1782, s. 83) ifadesi, bahsedilen hususun yaklaşık bir buçuk asır öncesinden temenni edilmeye başlandığını göstermektedir. 1782 yılında yazılmış bu cümlede gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus; milliyetçi akımların, genel bir kabulde, miladı olarak görülen Fransız İhtilalinden (1789) önce Osmanlı tebaası olan Araplara, doğrudan milliyet kavramı üzerinden bir bağımsızlık çağrısı yapılmasıdır.

Ayrıca çocuklar için birçok mesaj içeren bir hikâyede, resim aralarında çizilen ufak ayrıntıları da vurgulamak gerekmektedir. Nitekim deve, genellikle Arap ülkelerinde kullanılan bir binek

hayvanıdır, ancak görüldüğü üzere böyle bir hikâyede “kötü bir Türk”ten kurtulan deve dahi mutlu olmuştur. Arka planda çizilen eşek resmi de ilginçtir. Zira Hıristiyan dünyasında merkep, Hz. İsa ve Meryem’in biniti olduğundan bir simge olarak resimde de yerini almıştır (Ek 12).

1968 basımında ise havyan figürleri hiçbir şekilde hikâyede gösterilmemiştir. Ancak önceki baskı kadar olmasa da Türkleri ve İslamiyet’i çağrıştıran kavuk ve hilal figürleri korunmuştur. (Ginzkey, 1968, s. 24-25) Ayrıca arka planda açık bir cami silueti de bulunmamakla beraber, daha ustaca yerleştirilmiş minare ve cami kubbeleri de gözden kaçmamaktadır (Ek 11). Cami görünümü bir hapishane yapısı Hatschi Bratschi tarafından kaçırılan çocukların, buraya geldiklerinde dinlerinin değiştirildiği algısının oluşturulması içindir. Aynı zamanda cami figürü İslam’ı temsil ettiğinden, caminin hapishane görünümüyle verilmesi, İslam hakkında da olumsuz bir imaj çalışmasını gözler önüne sermektedir. Zira caminin hapishanedekilere benzetilen küçücük pencerelerinde bakan çocuklar hayli mutsuz resmedilmişlerdir. Kitabın sonunda verilen resimde ise, kurtulan çocuklarla birlikte, en öne yerleştirilmiş devasa bir kilise resmi göze çarpmaktadır (Ek 14). Yani esaretin karşılığı cami ve İslamiyet, tabiatıyla Doğu ve Türkler; kurtuluşun karşılığı ise kilise ve Hristiyanlık olarak sunulmuştur.

Hikayenin sonunda “Bimbam, bimbam!, çanlar çalıyor, bir kutlama, sevinç çığlıkları yükseliyor!” ifadeleriyle beraber, uçan balona sığdırılan her çocuk ailesine Fritz tarafından teslim edilmiştir. Çocuklarına kavuşan aileler Tanrı’ya şükrederken, (Ginzkey, 1968, s. 26-27) Fritz tarafından azat edilen uçan balon kayıplara karışmış ve kimse onu bir daha görmemiştir (Ginzkey, 1968, s. 28).

Sonuç

Avrupa’nın Alman coğrafyasında yetişen çocuklara ataları tarafından bırakılan kültürel mirasın bir parçası Türk ve Müslümanlara karşı geliştirilen reflekstir. Bu refleksin kökeninde dini farklılıklar olsa da savaşların ve zaman içinde siyasi bir söylemde gelişen karşılıklı düşmanlıkların payı büyüktür. Özellikle Alman

yazın hayatında Türklerin önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Birçok Almanca eserde geçen “Türk” tanımlamasının, “Müslüman, Doğulu ve Barbar” kavramlarına karşılık kullanıldığı görülmektedir. Bu tanımlamayı ve akabinde oluşturdukları korku politikasını kendi toplumlarının çocuklarına yüzyıllar öncesinden aşlamaya başlamışlardır.

Özellikle çocuklar için hazırlanan dini ve siyasi muhtevalı tarih kitaplarında sıkça rastlanan ve kötülüğün temsili olarak görülen “Türkler”, hikâye ve masal kitaplarında açık veya kapalı bir üslupla sunulan bir imge olmuştur. XV. yüzyılın ortalarından itibaren yoğun olarak oluşturulan korku politikası, bilhassa XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren de çocuk kitaplarında yerini almıştır. Barbar, gaddar, çocuk hırsızı, katil vs. gibi kavramlarla çocukların zihinlerine işlenen “Türk” tanımlaması, XX. yüzyılın başlarından itibaren görsellerle sunulmaya başlar. Bu yaklaşımda XIX. yüzyılın gazete görsellerinin böyle bir sahanın ortaya çıkmasında öncü olduğunu evveleminde kabul etmek gerekmektedir.

Bu çalışmanın ikinci kısmını oluşturan “Hatschi Bratschis Luftballon” adlı çocuk hikâyesi, söz konusu Türk düşmanlığını, görselleriyle ve hikâyesiyle beraber ileri bir boyuta taşıyarak çocukların zihinlerinde yok edilemez Türk / Müslüman düşmanlığını yerleştiren / pekiştiren bir rol oynamaktadır. Bu hikâye kitabının farklı zamanlarda çıkan baskılarının kapak resimleri bile bir Türk’ün ne kadar kötü bir imajla sunulduğunu göstermeye yetmektedir. Hatschi Bratschi hem görünümü hem de tavırlarıyla gaddar bir portredir. Eserde kavuk, tütün çubuğu, nargile, hilal, sakal ve fes gibi Türk, Müslüman ve Doğulu toplumlarını karakterize eden birçok sembolik obje kullanılmıştır. Bu objelerin sadece bu eserde değil yüzyıllar öncesinde de aynı amaçla kullanıldıkları, dönemin kaynaklarının az sayıdaki görsellerinde tespit edilebilmektedir.

Hatschi Bratschi Luftballon’un en son baskısı olan ve hala bu baskı üzerinden çoğaltılan 1968 baskısı eski baskılarına nazaran daha yumuşak bir dil ve

görsel tercihiyle sunulmuştur. Bu son baskıda “Türk Ülkesi” yerine “Doğu Ülkesi” gibi yumuşatıcı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Kitabın yazarı olan Ginzkey’in 1963 yılında ölmesi bu yumuşamanın kullanılmasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca bu baskının yapıldığı yıllarda, Avrupa ülkelerinden gelen talep üzerine bilhassa Alman coğrafyasına misafir işçi olarak giden Türklerin sayısının artması, bu yumuşamanın bir diğer sebebi olarak görülebilir. Ama her şeye rağmen hala “kötü Türk/Müslüman” algısının, gerek bu kitabın baskılarının yapılmaya devam edilmesiyle, gerekse internet ortamında ve kitapla beraber verilen dijital kayıtlarda doğrudan “Hacı Bombacı (Hadschi Bumbadschi)” şeklinde sunulması, yüzyılların kininin bitmediği ve nesilden nesile aktarıldığının en açık kanıtıdır.

Kaynakça

- (1905, Haziran 8). *Neues Wiener Tagblatt*.
- Annegarn, J. (1833). *Weltgeschichte für die katholische Jugend* (Cilt VII). Münster.
- Âşıkpaşazâde. (2010). *Tevârih-i Âl-i Osmân*. (M. Y. Kemal Yavuz, Dü.) İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Bechstein, L. (1855). *Romantische Märchen und Sagen*. Altenburg .
- Bozkurt, N. (2002). Kılıç. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, İstanbul, XXV, 405-408.
- Feldern-Rolf, M. (1841). *Vaterländisches Lesebuch für Kinder des österreichischen Kaiserstaates*. Wien.
- Gebete, C. (1591). *Christliche Gebete, und Dancksagung, so in h. göttl. Schrift gegründet*. Dresden.
- Ginzkey, F. K. (1968). *Hatschi Bratschis Luftballon*. Wien.
- Gonner, N. (2012). *Märchen aus Luxemburg (Märchen der Welt)*. (V. Autoren, Dü.) Altenmünster: Jazzybee Verlag.
- Gottfried, G. B. (1833). *Umstaendlichere Erzaehlung der merkwürdigen Begebenheiten aus allgemeinen Weltgeschichte*. Reutlingen .
- Halaçoğlu, A. (1998). Humbaracı. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XVIII, 349-350.
- Hammer-Purgstall, J. v. (ty.). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt II). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hayne, J. C. (1788). *Abhandlung über die Kriegskunst der Türken: von ihren Märchen, Lägern, Schlachten und Belagerungen*. Wien: Trattner Verlag.
- Heidenreich, E. (1582). *12 Türken-Predigten über den 79. Psalm “Herr es sind Heiden in dein Erbe gefallen”*. Leipzig.

<http://members.aon.at/zeitlupe/hatschibratschi1.html>.
07.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

http://www.iagcovi.edu.gt/Homepagiag/act/schuljahr2010/schulschluss2010/Theater2b_MOI/index.htm.
21.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

http://www.iagcovi.edu.gt/Homepagiag/act/schuljahr2010/schulschluss2010/Theater2b_MOI/zeichnungen/index.htm.
21.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

<https://morgenwacht.files.wordpress.com/2013/09/hatschibratschi-s-06.jpg>. 05.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

<https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschibratschis-luftballon/>. 12.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

https://www.youtube.com/watch?v=o-8OYYHC_XQ.
07.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

İnalçık, H. (2010). *Osmanlılar*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İstek, E. (2014). *Osmanische Regierungspolitik gegenüber Nichtmuslime in Ungarn*, Basılmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi. Wien.

İstek, E., & İstek, G. (2019). Oryantalist ve Oksidentalist Yakıştırmalarda Fuat Sezgin. *Fuat Sezgin ve Temel İslam Bilimleri* (ss. 75-93). Diyarbakır: Divan Kitap.

Jerrer, G. L. (1840). *Die Weltgeschichte für Kinder, II. Teil*. Nürnberg.

Jodocus, T. (2016). *Alte deutsche Sagen, Grusel-Märchen & Horror-Legenden*.

Joseph von Hammer-Purgstall, G. d. (1828). *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Cilt II). Wien.

Kemalpaşazâde, İ. K. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman*. (Ş. Turan, Düz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koch, J. (2014). *Das schöne Mädchen, die zwölf Brüder und die größte Ohrfeige der Welt*. Pinnow.

Kreutzwald, F. (2013). *Märchen aus Estland, Band II*. Bremen.

Kuran-ı Kerim. (ty.).

Kurtaran, U. (2014). XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkiler. *Tarih Okulu Dergisi*, 17, 393-419.

Neşri, M. (2011). *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*. (N. Öztürk, Düz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Nösselt, F. (1850). *Lehrbuch der Weltgeschichte für Töchterschulen, Band III*. Breslau.

Pařízek, P. A. (1782). *Versuch einer kurzgefasten Weltgeschichte für Kinder, in Verbindung mit der Erdbeschreibung*.

Schmidt, F. (1851). *Dies buch gehört meinen Kindern*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand.

Schröckh, J. M. (1780). *Allgemeine Weltgeschichte für Kinder, Bd. II*. Leipzig.

Schröckh, J. M. (1784). *Allgemeine Weltgeschichte für Kinder, Bd. III-IV*. Leipzig.

Tahiroğlu, B. (1981). Osmanlı İmparatorluğunda Kölelik. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XLV(1-4), 649-676.

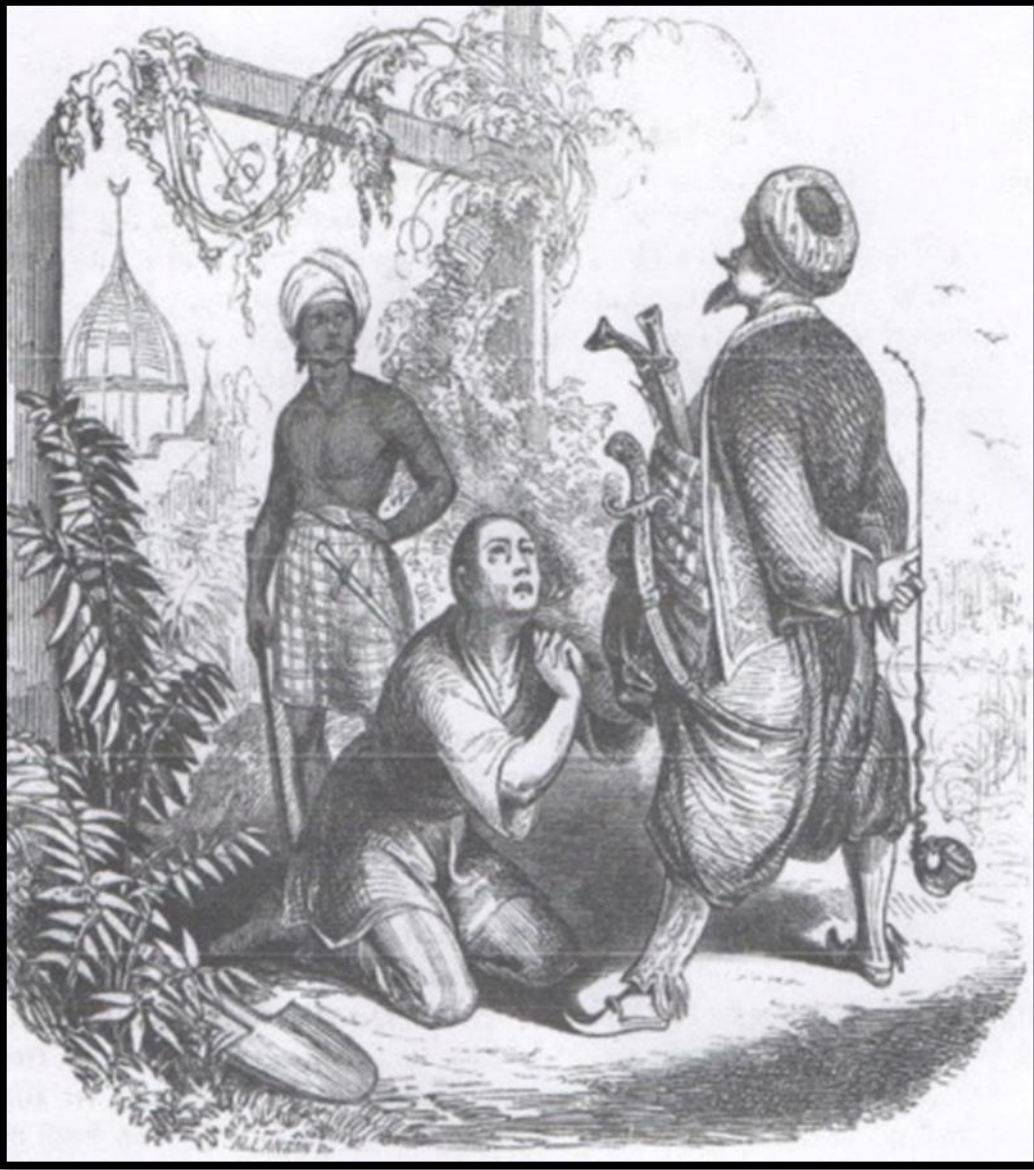
Türken, w. d. (1567). *Christliche Buss-und Trostpredigten wider der Türken*. Wien.

Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Kapıkulu Ocakları I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

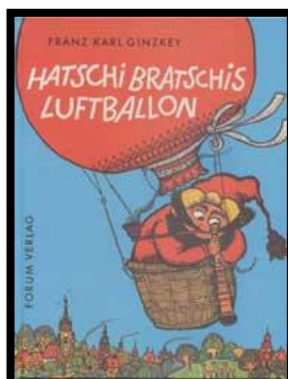
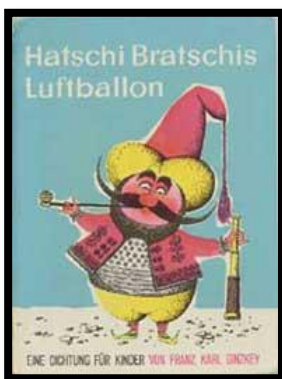
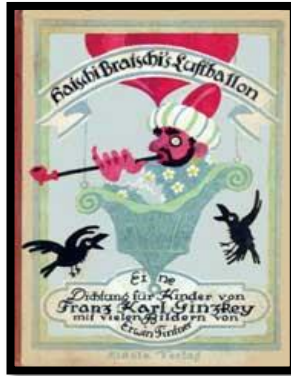
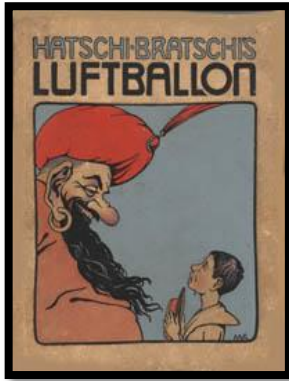
Welter, T. B. (1854). *Lehrbuch der Weltgeschichte für Schulen*. Münster.

EKLER

Ek 1. Richard isimli Hıristiyan bir esirin Sultan Süleyman'dan azadını istemesi temalı çizilen resim (Schmidt, 1851, s. 12)

Ek 2. Farklı Basımlara Ait Kapak Resimleri. <http://members.aon.at/zeitlupe/hatschibratschi1.html>
(ET:07.02.2018)

Ek 3. Sultan Abdülhamid Han Karikatürü. Kikeriki, 20 Aralık 1903, Nr. 102, s. 8.

Ek 4. 1968 baskısından önceki bazı baskılarda yer alan Hatschi Bratschi resimleri.
<https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018);
<http://members.aon.at/zeitlupe/hatschibratschi1.html> (ET:07.02.2018)

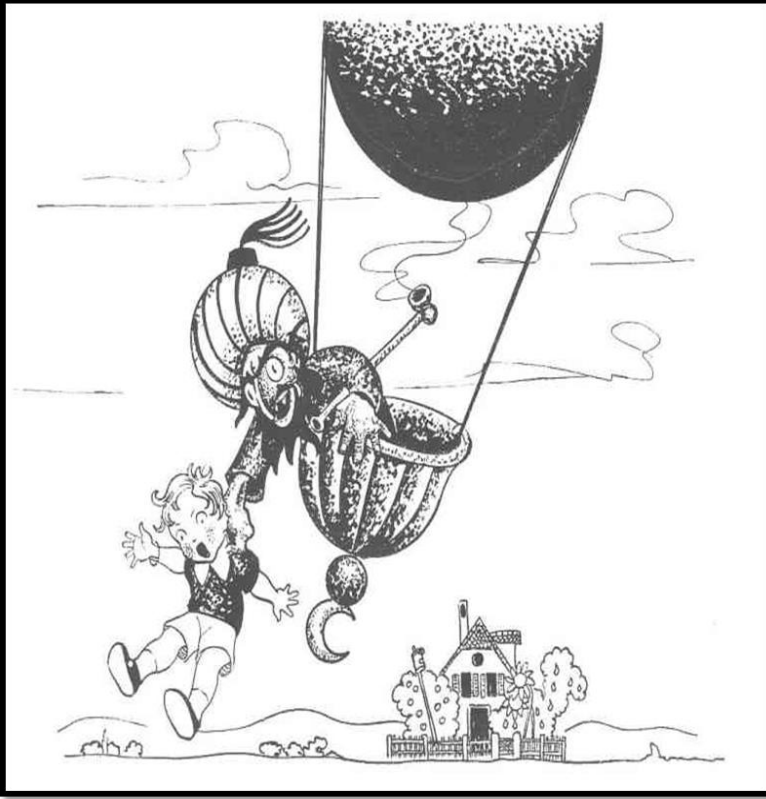
Ek 5. Fritz adındaki çocuk (1968) (Ginzkey, 1968)

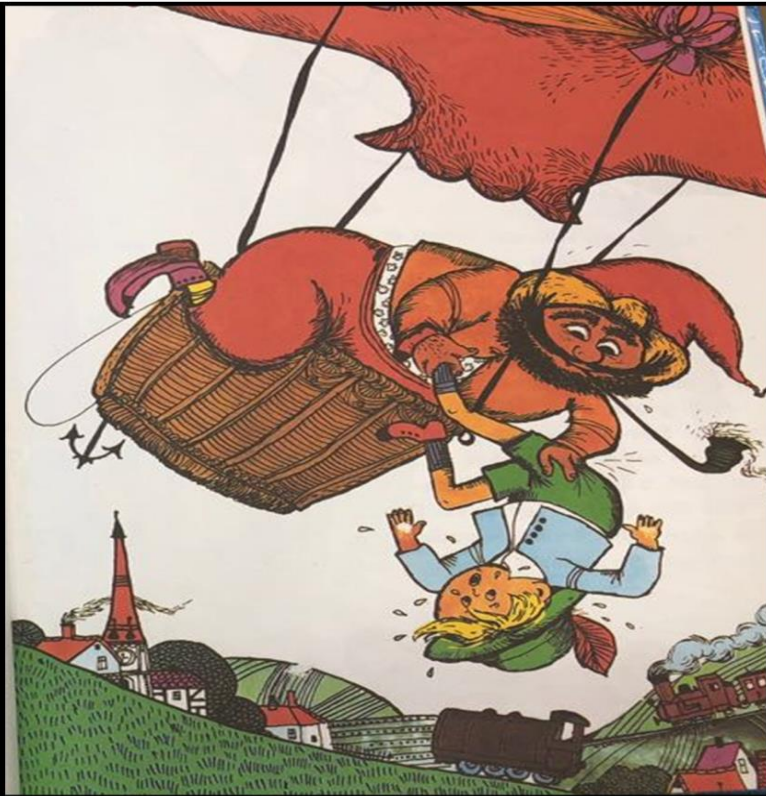
Ek 6. Hikayedeki Fritz adındaki çocuk (1960) <https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018)

Ek 7. Fritz'in yakalanma anı (1960) <https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018)

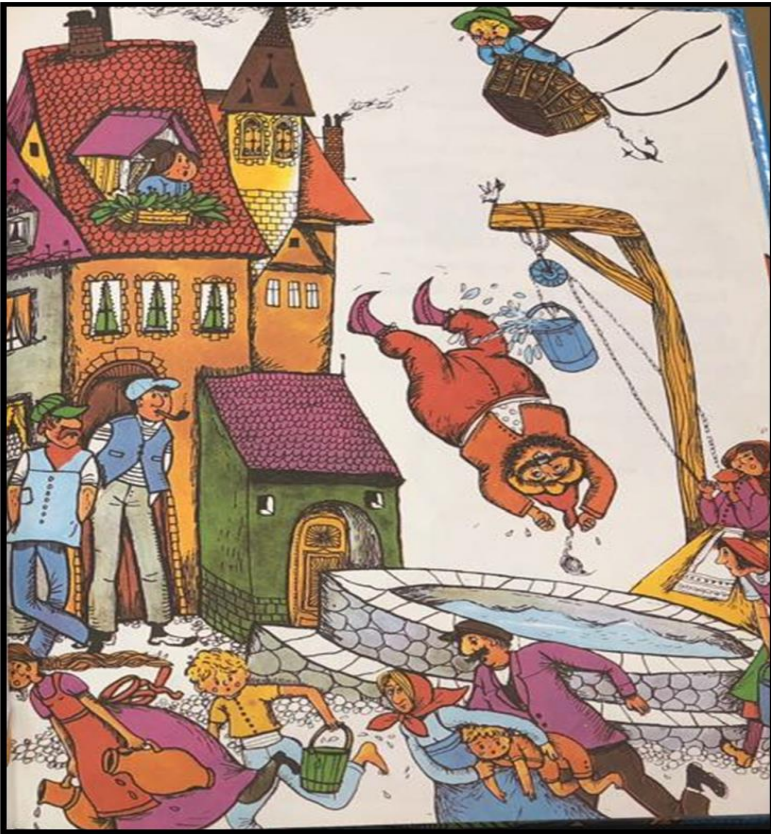

Ek 8. Fritz'in yakalanma anı (1968) (Ginzkey, 1968)

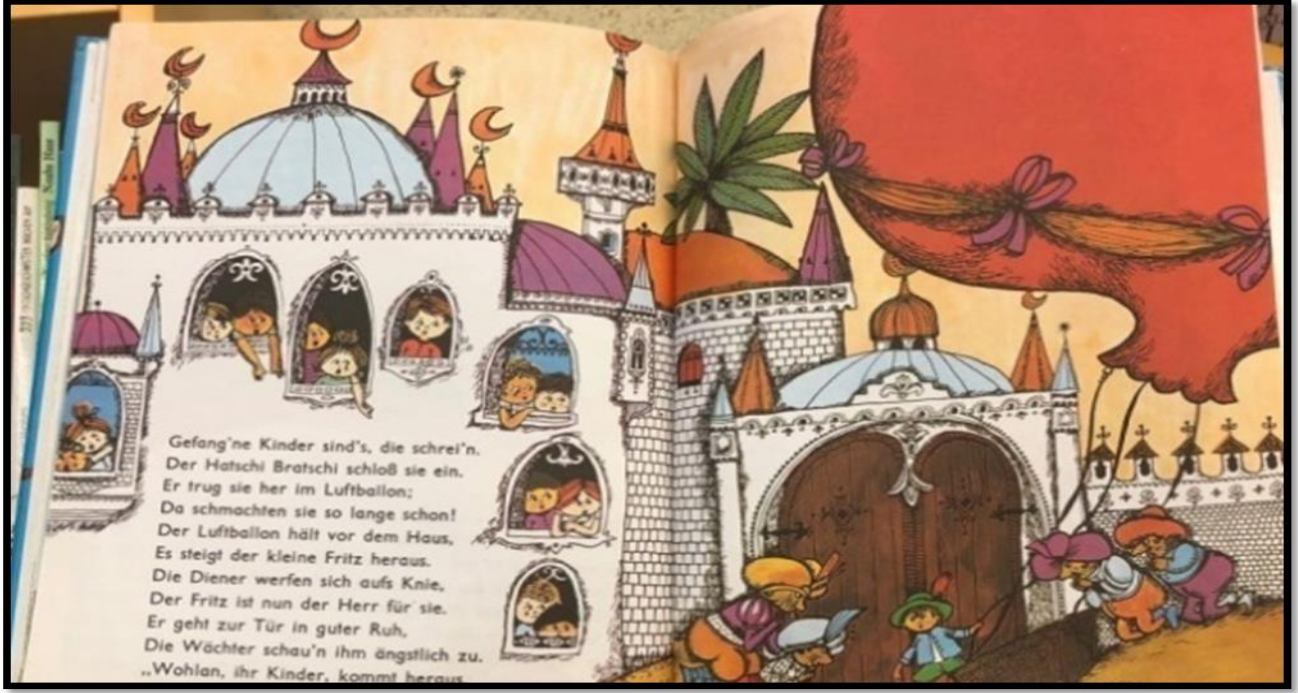

Ek 7. Hatschi Bratschi ve sembolik eşyaların kuyuya düşmesi

<https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018)

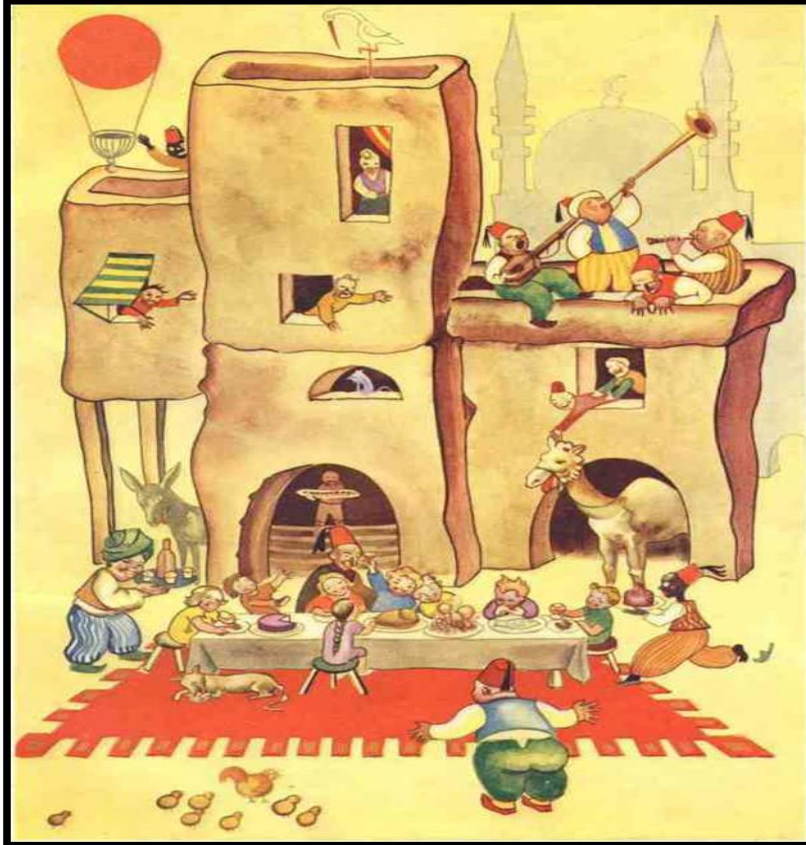
Ek8.Hatschi Bratschi'nin kuyuya düşmesi (1968) (Ginzkey, 1968)

Ek 11. Fritz'in çocukların yanına gelmesi ve cami görünümlü hapisane tasviri (1968) (Ginzkey, 1968)

Ek 12. Fritz geldikten sonraki mutluluk tasviri (1968 öncesi basımdan)

<https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018)

Ek 13. Fritz geldikten sonraki mutluluk tasviri (1968) (Ginzkey, 1968)

Ek 14. Çocukların ülkelerine döndükleri an (1968) (Ginzkey, 1968)

Notlar

ⁱ Alman kaynaklarındaki Türk imajı ve Türk korkusu (16-18. yy.) Emrah İstek tarafından bir kitap çalışması olarak hazırlanmaktadır.

ⁱⁱ Oryantalizm ile ilgili daha geniş bilgi için bk. (İstek & İstek, Oryentalist ve Oksidentalist Yakıştırmalarda Fuat Sezgin, 2019, s. 75-93)

ⁱⁱⁱ Hatschi Bratschi Luftballon, adlı eser Franz Karl Ginzkey tarafından ilk baskısı 1904 yılında yayımlanmıştır. Son baskısı 1968 olan bu hikâye kitabı devşirme sistemini konu almaktadır.

^{iv} Konuları ana hatlarıyla anlatan bu eserde yazarın, Müslümanların Peygamberi için “hayalperest (Schwärmer)” ifadesini kullanması ve bu ifadenin bir çocuk ansiklopedisinde sunulması çocuklar üzerinde oluşturulmaya çalışılan olumsuz yönlendirmenin açık bir örneğidir. (Jerrer, 1840, s. 54)

^v Hammer'in de başka bir kaynaktan aldığı anlaşılan bu iddialara, yazarın “Osmanlı Tarihi” adlı eserinin Almanca baskısında rastlanmıştır. Ayrıntı bilgi için bk. (Joseph von Hammer-Purgstall, 1828, s. 571) Mathilde Feldern-Rolf tarafından kaleme alınmış, “Vaterländisches Lesebuch für Kinder des österreichischen Kaiserstaates” adlı eser 1495 yılında benzer bir olaydan bahsetmekle beraber böyle bir vahseti yazmamıştır (Feldern-Rolf, 1841, s. 128). Hammer'in Türkçeye çevrilen eserinde bu aynalara sebep olan bir savaşa değinilmiştir. Söz konusu savaşta 1479 yılında birçok Osmanlı kumandanının katıldığı ve sayıları kırk bini bulan bir Türk ordusu, Macar, Transilvanya ve Temeşvar birleşik ordusuyla karşılaşmıştır. Savaşta mağlup olan Türk esirlerine karşı vahşice mezalim uygulanmıştır. Esirlerin hedefe konularak baltalanmasından, cesetlerin üzerinde yemek yemeye; ölümlerin sırlanmasından, üstlerinde dans edilmeye kadar aşırı derecede işkence edildiği Hammer tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Hammer-Purgstall, s. 154-155).

^{vi} Bu konuda daha fazla bilgi ve örnek için bk. (İstek, Osmanische Regierungspolitik gegenüber Nichtmuslime in Ungarn, (Basılmamış Doktora Tezi), Viyana Üniversitesi, 2014, s. 129); (Türken, 1567, s. IIb); (Heidenreich, 1582, s. 16); (Gebete, 1591, s. 175).

^{vii} Kuzey Polonya (Pommern) taraflarında 1470'li yıllardan itibaren düğ olarak bulunan bir yöneticidir.

^{viii} Halil İnalçık İstanbul'un beşte birinin sultanın ya da ileri gelen kimselerin kulu (hizmetli/köle/cariye/esir) olduğunu belirtmektedir. İnalçık ayrıca bu köle emeğinin ekonomiye ciddi katkılarını da etraflıca açıklamıştır. Buradan yola çıkarak, esirlerin katledilmek yerine toplumda belirgin bir yerinin olduğu varsayılabilir. Detaylı bilgi için bk. (İnalçık, 2010, s. 163-194).

^{ix} Haçlılar tarafından kullanılan kılıçlar genellikle düz ve haç görünümü olup, Osmanlı askerlerinin kullandığı kılıçlar ekseriyetle kavisli bir yapıdadır. Bu kılıçlar genellikle Türk kılıcı olarak bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Bozkurt, 2002, s. 405-408).

^x Böyle bir fermana ulaşamamıştır. Ancak birçok Osmanlı kroniğinde (Müneccimbaşı Ahmed İbn Lütfullah, Solakzâde, Aşık Paşazâde) savaş sonunda aman dileyenlerin affedilmesi için padişahın buyruk verdiği yazılmıştır. Bu durum muhtemeldir ki Schröck'un bahsettiği fermanıdır. Aşık

Paşazâde de bu olayı “Kaçanı bırakmadılar düşmandan/Dileyene yalnızca verdiler aman” beytiyle açıklamaktadır. Bk. (Aşıkpaşazâde, 2010, s. 177).

^{xi} Yüzyıllarca birbirlerini büyük düşman olarak gören Osmanlı ve Avusturya ancak 1739 Belgrad Antlaşması sonrası Maria Theresia döneminde (1740-1780) bir yakınlaşma yaşamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kurtaran, 2014, s. 402).

^{xii} Alman coğrafyasından maksadın Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve devamı niteliğindeki Avusturya Macaristan İmparatorluğu olduğunu belirtmek gerek. Aynı şekilde Almanca kaleme alınan eserler söz konusu imparatorluk sınırları içinde yazılmış eserlerdir.

^{xiii} Bu eser tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

^{xiv} Franz Karl Ginzkey: 1871 yılında Hırvatistan'da dünyaya gelen Ginzkey, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Viyana Askeri Coğrafya Enstitüsünde ve Savaş Arşivinde subay olarak görev yapmıştır.1934- 1938 yılları arasında Ülke meclisinde görev almış ve II. Dünya Savaşından sonra Salzburg Festivalinin mütevellî heyetine seçilmiştir.1957 yılında da Heimito von Doderer adlı edebiyat dalında Avusturya Devlet ödülü almış ve 1963 yılında Viyana'da ölmüştür. Nazilere olan yatkınlığı nedeniyle bazı edebiyatçılar ve yazarlar tarafından eleştirilmiştir. “Hacı Bratschi'nin Uçan Balonu” ve “Florian Halı Üzerindeki Muhteşem Yolculuğu” isimli iki çocuk kitabıyla geniş bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur.

^{xv} Devşirme sistemi Osmanlı Devleti'nin kapıkulu ocaklarının ihtiyacını karşılayan sistemdir. 14. yüzyılda ağırlıkla savaş esirleri üzerinden bu ihtiyaç giderilirken, Fetret devrinden sonra özellikle Balkan coğrafyasından Hristiyan kökenli ailelerden, belli bir usul ve sisteme göre toplanan çocukların yetiştirilmesi yöntemiyle asker ihtiyacı karşılanmaktaydı. Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar (Boşnaklar Müslüman olmalarında rağmen devşirme çocuk veren bir millettir.), Macarlar vs. devşirme alınan milletlerin başında gelmekteydi. Devşirme emini tarafından yürütülen ve son derece disiplinli bir yöntemle takip edilen sistemde, toptancı bir bakış açısıyla tuttuğu çocuğu götürmek veya bir karyedeki yaşı tutan bütün çocukları almak zihniyeti olmamıştır. Bu sistemin uygulanmasında muhtemel aksaklıkların yaşanması, münferit usulsüzlüğün yapılmış olması da göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Uzunçarşılı, 1998, s. 13-18).

^{xvi} Kitap kapak sayfasının farklı yıllardaki basımı için bkz. <http://members.aon.at/zeitlupe/hatschibratschi1.html> (ET:07.02.2018)

^{xvii} <https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschibratschis-luftballon/> (ET:05.02.2018). Bu dönemden önceki basımlara ulaşamadığından 1960 yılı baskısına ait olduğu düşünülen kitap içindeki resimlerinden faydalanılmıştır. 1960 öncesi baskılarındaki karakter resimleri daha sevecen olabileceği düşünülmektedir. Çünkü eserin ilk basıldığı yıl Osmanlı Avusturya Macaristan İmparatorluğu arasında ciddi siyasi çekişmeler bulunmaktadır. Ayrıca 1968 yılındaki baskının eski baskılardan farklı olması yazarla da ilişkilendirilebilir. Çünkü Ginzkey 1963 yılında ölmüştür. Onun ölümünden sonra çıkan ilk baskıda hem karakter resimleri hem de içerikteki ifadeler yumuşatılmıştır. Bu cümleden olarak yazarın vefatına kadar kitabın içeriğine ve resimlerine müdahalede bulundurmadığı anlaşılmaktadır.

^{xviii} <http://www.zeitlupe.co.at/hatschibratschi1.html> (ET: 07.02.2018).

^{xix} https://www.youtube.com/watch?v=o-8OYYHC_XQ (ET:07.02.2018). Ninni veya da çocuk şarkısı olarak hala Avusturya'da söylenen bu eserin sözleri şu şekildedir:

*Aber Heidschi Bumbeidschi schlaf lange
Hacı Bombacı uzun uy*

*Es ist Ja dei Muatterl ausgangen
Anneler dışarıya çıktı*

*Sie ist Ja ausgangen und kommt nimma hoam
Evet onlar dışarı çıktı ve hiç kimse henüz dönmedi*

*Und lasst des kloan Büable ganz alloan
Küçük oğlancık yalnız bırakıldı*

*Aber Heidschi Bumbeidschi bum bum
Ama Hacı Bombacı bum bum*

*Aber Heidschi Bumbeidschi es schlafen
Hacı Bombacı uyumalı*

*Am Himmel die Schaefflein, die braven
Gökte uslu koyunlara (bakmalı)*

*Sie ziehen dahin an dem himmlischen Zeit
Onlar gökteki zamana giderler*

*Vergessen den Schmerz und den Kummer der Welt
Dünyanın acısını ve derdini unuturlar*

*Aber Heidschi Bumbeidschi bum bum
Ama Hacı Bombacı bum bum*

*Und der Heidschi Bumbeidschi is kommen
Ve Hacı Bombacı geldi*

*Und hat des kloan Büabal mitgenommen
Küçük oğlancığı beraberinde götürdü*

*Er hat sich mitgenommen und hats nimma bracht
Onu götürdü ve geri de getirmede*

*Drum wünsch i mein Büabal a recht guate Nacht
Bu nedenle benim oğluma iyi geceler diliyorum*

*Aber Heidschi Bumbeidschi bum bum
Ama Hacı Bombacı bum bum*

*Aber Heidschi Bumbeidschi im Himmel
Hacı Bombacı gökyüzünde*

*Da führt dich a schneeweisser Schimmel
Kar beyazı bir atla gidiyor*

*Draus sitzt a kloans Engerl mit oaner Latern
Küçük bir melek feneriyle dışarıda oturuyor*

*Drin leuchtet vom Himmel der schönste Stern
İçeride gökyüzünün en güzel yıldızı parlıyor*

*Aber Heidschi Bumbeidschi bum bum
Ama Hacı Bombacı bum bum*

^{xx} http://www.iagcovi.edu.gt/Homepagiag/act/schuljahr2010/schulschluss2010/Theater2b_MOI/zeichnungen/index.htm, ET.21.02.2018.

^{xxi} http://www.iagcovi.edu.gt/Homepagiag/act/schuljahr2010/schulschluss2010/Theater2b_MOI/index.htm, ET.21.02.2018.

^{xxii} 1960 baskısına ait olduğu düşünülen resimler eklerde sunulmuştur.

^{xxiii} Bombacı, Osmanlı döneminde humbaracı ocağını çağrıştırmaktadır. Humbaracı içinde patlayıcı bulunan bir çeşit gülle/el bombası atan kişidir. Bu humbaralar tüfekte veya toplarla atılabilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bk. (Halaçoğlu, 1998, s. 349-350).

^{xxiv} Orijinal hali böyle olan bu dizelerde görüldüğü üzere "Hatschi Bratschi" değil "Haschi Bumbeidchi" şeklinde yazılmıştır.

^{xxv} Önceki dipnotlarda Devşirme sistemi anlatıldığından burada tekrardan ayrıntısına girilmeyecektir. Ancak Hatschi Bratschi'nin devşirme emini mi yoksa devşirme sürücüsü mü olduğu açıklanması gereken bir durumdur. Devşirme emini bu sistemin genelinden sorumlu olan, Divân-ı Hümayun'dan aldığı emir doğrultusunda organizasyon sorumlusu gibi görülmesi gerekirken; Devşirme sürücüsü olarak bilinen kişi ise devşirilmesi gereken çocukların alındığı yerden saraya intikalini sağlayan görevlidir. Bu noktadan bakıldığında Hatsschi Bratschi elindeki dürbünüyle hem Devşirme emini gibi çocukları tespit eden, hem de balonuyla Devşirme sürücüsü gibi belirlenen çocuğu saraya götüren bir görevli olarak gösterilmiştir.

^{xxvi} Bu eserde kitap sayfası verilmemiştir. Ancak eserden alınan bilgilerin bir düzen ve takibinin yapılabilmesi amacıyla sayfa numaraları tarafımızdan verilmiş ve bu dizelerin olduğu sayfa birinci sayfa olarak kabul edilmiştir.

^{xxvii} "Ein Zauberer aus dem Morgenland" olarak ifade edilen bu cümle, 1960 yılı basımında "Ein Türke aus dem Türkenland" olarak aktarılmıştır.

^{xxviii} 1960 yılı basımında "Du kommst mit mir ins Türkenland" (Benimle Türk ülkesine geliyorsun) olarak ifade edilmiştir.

^{xxix} Isırılma çocukların anlayabileceği, acı veren somut bir fiil olduğundan seçilmiş olmanın yanında, aynı zamanda meşhur bir masal olan Hansel ve Gretel'deki gibi yeme manasını da çağrıştırmak için kullanılmış olabilir.

^{xxx} 1960 yılına ait resimler ve bilgiler için bk. <https://morgenwacht.wordpress.com/2013/09/15/hatschi-bratschis-luftballon/> adlı internet sitesinden alınmıştır. E.T. 07.02.2018.

^{xxxi} İtalya'nın kuzey kesimleri kitabın ilk basım yılı olan 1904'te Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Özellikle Kuzey İtalya'da bulunan (Güney) Tirol toprakları halen Avusturya ve İtalya arasında bir sorun olarak durmaktadır. Ayrıca Tirol günümüzde de Avusturya'nın bir eyaletidir.

^{xxxii} 1968 yılı basımında bu ifade "Morgenland" olarak değiştirilmiştir.